

ШЕПТУН О.,аспірант кафедри права
(Приватний вищий навчальний заклад
«Університет сучасних знань»)**ТАРАСЕНКО К. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
та міжнародного права
(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 342.41

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.9>**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНИХ РЕФОРМ КРАЇН
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО ЄС:
ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією конституційного ладу України в умовах євроінтеграції та воєнного стану. Метою роботи є порівняльно-правовий аналіз конституційних реформ у країнах Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, країни Балтії) в контексті адаптації до стандартів ЄС та формулювання рекомендацій для України. Для цього поставлено такі завдання: окреслити хронологію та характер основних конституційних реформ у зазначених державах, виявити спільні та відмінні риси і систематизувати набуті зміни з урахуванням європейських вимог. У роботі застосовано методи порівняльно-правовий, історико-правовий та системний.

У результаті аналізу встановлено, що конституційні реформи у Польщі, Чехії, Словаччині та країнах Балтії проводилися в контексті підготовки до вступу в ЄС і включали перегляд повноважень гілок влади, зміцнення гарантій прав людини та адаптацію конституційного контролю до європейських стандартів. Зокрема, Польща переглянула процедури конституційного контролю законів, Словаччина активізувала гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire*, а країни Балтії запровадили інституційні новації, спрямовані на захист прав людини та синхронізацію законодавства з нормами ЄС.

Ключові висновки свідчать, що отримані уроки сприятимуть вдосконаленню конституційних підходів в Україні. Зокрема, рекомендується посилити незалежність судової гілки влади, уточнити механізми конституційного контролю та узгодити базові принципи з європейським законодавством. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному порівнянні досвіду кількох європейських держав щодо конституційних змін та визначенні його значення для реформування Конституції України. Практична цінність полягає в обґрунтуванні рекомендацій щодо вдосконалення конституційного законодавства України з урахуванням стандартів ЄС та потреб воєнного часу.

Ключові слова: конституційні реформи, Центрально-Східна Європа, адаптація до *acquis* ЄС, європейська інтеграція, Україна, порівняльний аналіз.

Sheptun O. M., Tarasenko K. V. Comparative legal analysis of constitutional reforms in central and eastern Europe in the context of adaptation to the EU: conclusions for Ukraine

The relevance of the study is due to the transformation of the constitutional order of Ukraine in the context of European integration and martial law. The purpose of the study is to provide a comparative legal analysis of constitutional reforms in the countries of Central and Eastern Europe (Poland, the Czech Republic, Slovakia, and the Baltic States) in the context of adaptation to EU standards and to formulate recommendations for Ukraine. To this end, the author sets the following tasks: to outline the chronology and nature of the main constitutional reforms in these countries, to identify common and distinctive features and to systematize the changes made in line with European requirements. The article uses comparative legal, historical and legal, and systemic methods.

The analysis shows that constitutional reforms in Poland, the Czech Republic, Slovakia and the Baltic States were carried out in the context of preparation for EU accession and included a review of the powers of the branches of government, strengthening of human rights guarantees and adaptation of constitutional control to European standards. In particular, Poland revised the procedures for constitutional review of laws, Slovakia intensified the harmonization of national legislation with the *acquis communautaire*, and the Baltic states introduced institutional innovations aimed at protecting human rights and synchronizing legislation with EU norms.

The key conclusions show that the lessons learned will help improve constitutional approaches in Ukraine. In particular, it is recommended to strengthen the independence of the judiciary, clarify the mechanisms of constitutional control, and harmonize the basic principles with European legislation. The scientific novelty of the study lies in a comprehensive comparison of the experience of several European countries regarding constitutional amendments and determining its significance for reforming the Constitution of Ukraine. The practical value of the study lies in the substantiation of recommendations for improving the constitutional legislation of Ukraine, taking into account EU standards and the needs of wartime.

Key words: *constitutional reforms, Central and Eastern Europe, adaptation to EU acquis, European integration, Ukraine, comparative analysis.*

Вступ. Актуальність теми зумовлена стратегічною важливістю конституційних реформ для держав, що прагнуть інтегруватися до Європейського Союзу. Досвід посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи свідчить, що глибинні конституційні перетворення стали передумовою успішного вступу до ЄС, забезпечивши становлення демократії та верховенства права на заміну авторитарним моделям минулого. Виконання так званих Копенгагенських критеріїв (стабільність інститутів, демократія, верховенство права, дотримання прав людини) неможливе без належних конституційних основ та ефективних механізмів стримувань і противаг. Для України, яка переживає повномасштабну війну та одночасно отримала статус кандидата у члени ЄС, питання конституційної реформи набуває особливої актуальності. Попри воєнні виклики, набуття статусу кандидата створило в Україні потужний імпульс для проведення ключових реформ. Зокрема, розпочато масштабні зміни у сфері правосуддя, посилено боротьбу з корупцією й олігархічним впливом, реформовано органи суддівського врядування та вдосконалено захист прав меншин відповідно до європейських стандартів. Таким чином, одночасне протистояння зовнішній агресії та виконання критеріїв інтеграції до ЄС робить конституційні перетворення в Україні нагальними й критично важливими.

Огляд досліджень щодо порівняльно-правового аналізу конституційних реформ країн Центрально-Східної Європи в контексті адаптації до ЄС показує зростаючий інтерес до теми адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Одним із таких

досліджень є робота І. Дудик та інших, у якій автори аналізують правові стратегії інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС), беручи до уваги досвід Центральної та Східної Європи. Також, підкреслюється необхідність системних реформ та активної міжнародної співпраці, щоб Україна могла ефективно адаптувати своє законодавство до вимог ЄС [1].

М. Рабінович у своєму дослідженні розглядає політику розширення ЄС та особливості правових умов для України в контексті верховенства права. Автор аналізує, як ЄС застосовує принципи верховенства права в процесі інтеграції України, попри війну з Росією. Автором проведено паралелі між підходами ЄС щодо України та інших країн-кандидатів [2].

Аналіз шляхів реформування органів конституційної юрисдикції Центральної та Східної Європи у порівняльній перспективі за період 1990–2020 років проводиться у дослідженні К. Поча та інших. Колектив авторів зазначає те, що після демократичних змін органи конституційної юрисдикції обирали різні стратегії – деякі активно сприяли консолідації демократії, а інші залишалися пасивними [3].

Н. Дойгт та Х. Хоєн у своєму дослідженні розглядають процес вступу країн Центральної та Східної Європи до ЄС, включаючи політичні та економічні реформи, які були необхідні для інтеграції. Окремо здійснюється аналіз труднощів які виникли у відносинах між ЄС та країнами Східної Європи, включаючи питання демократизації, економічної співпраці та безпеки. Окрема увага приділяється взаємодії з країнами, що не є членами ЄС, такими як Україна та Молдова [4].

Постановка завдань. Мета дослідження – здійснити порівняльно-правовий аналіз конституційних реформ країн Центрально-Східної Європи в процесі адаптації до права ЄС та на цій основі сформулювати висновки і рекомендації для України.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні порівняльно-правового, історико-правового та системного підходів. Порівняльно-правовий метод застосовується як ключовий для зіставлення конституційно-правових процесів різних країн, виявлення спільних закономірностей і національних особливостей. Історико-правовий метод дозволяє врахувати хронологію та контекст постсоціалістичних трансформацій, простежити еволюцію конституційних реформ від початку 1990-х років до сьогодення. Системний підхід дає змогу розглядати конституційну реформу як цілісний феномен, що охоплює взаємопов'язані зміни у державних інститутах, правовій системі та політичному середовищі в цілому. Комбіноване використання цих методів забезпечує всебічний і об'єктивний аналіз, необхідний для досягнення поставленої мети.

Результати дослідження. Країни Центрально-Східної Європи (далі – ЦСЄ) наприкінці ХХ століття здійснили масштабні конституційні реформи, обумовлені як внутрішніми трансформаціями після падіння соціалістичних режимів, так і зовнішнім фактором євроінтеграції. Після демократичних революцій 1989–1991 років перед новими урядами постало завдання відновлення демократичного конституційного ладу та утвердження верховенства права, що було необхідною передумовою для майбутнього вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС). Європейська Рада в Копенгагені визначила так звані копенгагенські критерії – вимоги до кандидатів на вступ, які включали стабільність інститутів демократії, дотримання принципу верховенства права, забезпечення прав людини та захисту меншин, а також наявність ринкової економіки та спроможність виконувати зобов'язання членства [5]. Відповідно, прагнення виконати ці критерії стало ключовим стимулом конституційних реформ у державах ЦСЄ. Вже наприкінці 1980-х років низка країн регіону добровільно розпочала процес адаптації своїх політичних і правових систем до стандартів Європейського співтовариства [6]. Ці передумови пояснюють, чому конституційні реформи в Польщі, Чехії, Словаччині, країнах Балтії та інших державах ЦСЄ розглядались як необхідна основа для європейської інтеграції.

Як зазначає Д. Тошков, процес євроінтеграції вимагав закріплення в національних конституціях низки фундаментальних принципів, що дозволяли адаптувати законодавство до права ЄС [7]. По-перше, країни ЦСЄ утвердили принцип суверенітету народу і демократичного правління, забезпечивши в конституціях вільні вибори, поділ влади та політичний

плюралізм. Це створило інституційну стабільність, необхідну для майбутнього членства в ЄС. По-друге, конституції цих держав гарантували права і свободи людини на рівні, сумісному з європейськими стандартами, зокрема Європейською конвенцією з прав людини [8]. В новоприйнятих основних законах початку 1990-х років було закріплено широкий каталог прав та механізми їх судового захисту, що відповідало політичним критеріям вступу до ЄС. По-третє, важливим конституційним принципом стало верховенство права – зокрема, підкорення держави праву та ефективний конституційний нагляд. Більшість країн ЦСЄ створили органи конституційної юрисдикції для контролю за відповідністю законів основному закону, що зміцнило правову державу і сприяло виконанню критеріїв ЄС щодо стабільності інституцій.

Окремо слід відзначити конституційні положення, які прямо стосувалися взаємодії національного права з правом ЄС. Практично всі держави-кандидати закріпили можливість делегування частини суверенних повноважень наднаціональним структурам. Як зазначає П. Крайг, це вимагало «відкриття» їхніх конституцій, які раніше акцентували абсолютний суверенітет, для пріоритету зобов'язань, пов'язаних з членством у ЄС [9]. Наприклад, конституції Словаччини [10] та Латвії [11] передбачили, що за особливих умов держава може передавати здійснення частини своїх компетенцій міжнародним організаціям, якщо це робиться з метою зміцнення демократії. Водночас у цих нормах встановлювались підвищені вимоги до внутрішнього затвердження таких рішень, що відображало принцип конституційного суверенітету навіть в умовах інтеграції. Крім того, конституційні реформи закріпили пріоритет міжнародних договорів і актів права ЄС над національним законодавством [12, с. 15–16]. Зокрема, було встановлено, що ратифіковані міжнародні угоди стають частиною національного правопорядку і у разі колізії мають вищу силу, ніж звичайні закони (наприклад, стаття 91 Конституції Польщі [13], стаття 10 Конституції Чехії [14]). Такий конституційний принцип пріоритетності є ключовим для адаптації законодавства, оскільки забезпечує ефективне застосування норм права ЄС в національній правовій системі.

Конституційні реформи в країнах ЦСЄ мали багато спільних рис, хоча конкретні шляхи їх реалізації різнилися залежно від національного контексту. Загалом дослідники виокремлюють декілька головних напрямів конституційних змін, здійснених у рамках підготовки до членства в ЄС:

- прийняття нових демократичних конституцій [15]. Після падіння комуністичних режимів Польща, Угорщина, Чехословаччина та Балтійські держави ухвалили нові конституції, що заклали основи демократичної правової держави. Ці конституційні акти закріпили демократичні інститути, права людини, приватну власність і ринкові засади економіки – тобто виконали головні політико-правові умови інтеграції в Європу;

- конституційне закріплення євроінтеграційних положень [16]. На етапі безпосередньої підготовки до вступу (кінець 1990-х – початок 2000-х років) країни ЦСЄ внесли спеціальні поправки до конституцій, спрямовані на інституційну адаптацію до членства в ЄС. Яскравим прикладом є зміни до Конституції Польщі [13] і Чехії [14], що надали право делегувати частину суверенних повноважень міжнародним організаціям. Таким чином, країни завчасно створили конституційні механізми, що забезпечили пріоритетність права ЄС і виконання вимог членства;

- інші реформаторські кроки конституційного характеру. Поряд із спеціальними «євроінтеграційними» поправками, країни ЦСЄ провели низку суміжних конституційних змін, спрямованих на зміцнення демократичних інститутів та узгодження з європейськими нормами. Зокрема, було забезпечено незалежність судової влади, що відповідало як внутрішнім потребам верховенства права, так і європейським очікуванням щодо справедливого правосуддя [17]. У конституціях ряду держав закріплено незалежність центрального банку та спеціальний статус Рахункової палати – ці норми відображали економічні критерії ЄС (вимоги щодо готовності до економічного та валютного союзу). Також здійснено кроки для забезпечення прав національних меншин у конституційний спосіб. Крім того, конституції були доповнені положеннями про міжнародне співробітництво: проголошено прагнення

дотримуватися міжнародного права, принципів добросусідства, співпрацювати з європейськими інститутами – що символічно підтверджувало зовнішньополітичний курс на вступ до ЄС.

Отже, конституційні реформи країн ЦСЄ напередодні їх вступу до ЄС мали всеохоплюючий характер – від перебудови основ державного ладу до точкових поправок, пов'язаних із передачею суверенних прав та імплементацією права ЄС. Усі ці зміни забезпечили відповідність держав-кандидатів європейським стандартам демократії та права [18] і створили конституційну базу для безпроблемної інтеграції до правового простору ЄС. Такий узагальнений досвід конституційних перетворень у країнах ЦСЄ є надзвичайно цінним з огляду на сучасний курс України на членство в ЄС. Він дозволяє виокремити типові виклики та оптимальні рішення, які можуть бути враховані при плануванні та реалізації конституційної реформи в Україні в контексті євроінтеграції.

Польща однією з перших у Центрально-Східній Європі здійснила конституційну реформу з урахуванням майбутнього вступу до ЄС. Конституція Польщі (1997) [13] була розроблена з пріоритетом європейської інтеграції. Її ухвалення стало поворотним моментом для закріплення правових засад євроінтеграції країни. Цей документ впровадив ключові положення, що створили правову основу для майбутнього вступу країни до ЄС. А саме, делегування суверенних повноважень (стаття 90 передбачає можливість делегувати органам міжнародної організації повноваження органів державної влади) та пріоритет та пряме застосування норм ЄС (стаття 91 встановила, що ратифікований міжнародний договір стає частиною національного права).

Роль Конституційного Трибуналу Польщі у забезпеченні відповідності національного законодавства вимогам *acquis* виявилася надзвичайно важливою в процесі підготовки до членства і після вступу до ЄС. Діяльність цього органу була свідомо спрямована на врахування євроінтеграційних пріоритетів [19, с. 216].

Після вступу до ЄС 1 травня 2004 р. взаємодія між польським конституційним правом і правом ЄС увійшла в нову фазу. Польща, з одного боку, формально визнала верховенство права ЄС над законами та підзаконними актами, але з іншого – залишила Конституцію найвищим актом, що стоїть над усією правовою системою.

Після 2004 року Польща користувалася вже закладеними конституційними інструментами для взаємодії з правом ЄС. На практиці це означало пріоритет застосування норм ЄС у випадку колізії із законами, активну участь польських судів загальної юрисдикції у діалозі з Судом ЄС (через процедуру преюдиційних запитів), а також контроль з боку Конституційного Трибуналу за тим, щоб інтеграція відбувалася «у межах Конституції». Як зазначають польські фахівці, конституційна модель 1997 року успішно витримала перші роки членства. Завдяки їй Польща змогла гармонійно поєднати верховенство національної Конституції із ефективністю права ЄС [20]. Досвід Польщі засвідчує, що завчасне конституційне закріплення інтеграційних пріоритетів та активна роль органу конституційної юрисдикції є запорукою успішної адаптації національного правопорядку до умов членства в Європейському Союзі.

До групи держав, які вступили до ЄС у 2004 році є країни Балтії. Їх вступ супроводжувався суттєвими конституційними змінами, спрямованими на адаптацію національних правових систем до вимог членства. Естонія, Латвія та Литва, маючи схожий постсоціалістичний досвід, виробили у цілому спільний підхід: закріплення можливості делегації частини суверенних повноважень європейським інституціям та забезпечення пріоритетності права ЄС перед внутрішнім законодавством, за умови збереження основних засад власних конституційного ладу. Ці конституційні перетворення заклали правову основу для інтеграційних змін, необхідних для вступу до Євросоюзу, і відбувалися переважно шляхом внесення спеціальних поправок чи ухвалення конституційних актів, схвалених парламентами та підтверджених національними референдумами [21].

Необхідно звернути увагу на те, що кожна держава Балтії створила конституційні умови для участі в ЄС. Естонія ухвалила на референдумі 2003 року окремий Закон про

поправку до Конституції, що доповнив Конституцію Естонії особливим положенням про членство в ЄС [22]. У Латвії шлях адаптації полягав у прямому внесенні поправок до тексту Сатверсме, які дозволили делегувати частину компетенції державних органів міжнародним інституціям та визначили, що питання членства в ЄС вирішується лише шляхом всенародного референдуму [11]. У Литві конституційні зміни набули форми окремого Конституційного Акту про членство Литовської Республіки в Європейському Союзі, який було включено до складу Конституції [23]. Отже, всі три балтійські республіки завчасно створили конституційні положення, що легітимували передачу суверенних повноважень на користь ЄС та імплементацію *acquis communautaire* у внутрішній порядок.

Важливою спільною рисою є роль органів конституційної юрисдикції у забезпеченні верховенства права ЄС та узгодженості національного законодавства з європейським. Органи конституційної юрисдикції адаптували свою практику до нової правової реальності членства в ЄС. Загальна тенденція їхньої юриспруденції – це підтримка інтеграційного процесу шляхом тлумачення національної конституції у світлі права ЄС та визнання за останнім вищої сили щодо звичайних законів. Така відкрита позиція конституційної юстиції зміцнила відповідність законодавства праву ЄС у країнах Балтії та мінімізувала ризики правових колізій.

Після набуття членства у 2004 році країни Балтії продовжили еволюцію своїх конституційних систем під впливом участі в ЄС. Подальші зміни мали переважно «точковий» характер, оскільки основні інтеграційні засади були закладені ще перед вступом. Усі три держави ратифікували наступні установчі договори ЄС (зокрема, Лісабонський договір) без потреби в нових конституційних реформах – завдяки гнучкості вже внесених положень про членство.

Загалом, після 2004 року конституційні системи Балтії гармонійно розвивалися в руслі євроінтеграції. Норми про членство в ЄС набули характеру невід’ємної частини конституційного порядку, а самі конституції – статусу «живих інструментів» в європейському правовому просторі. Досвід Естонії, Латвії та Литви показує, що за умов належних конституційних змін та проєвропейської правозастосовної практики адаптація національного права до права ЄС може відбутися без суттєвих конституційних криз і з істотною користю для зміцнення верховенства права. Ці спільні тенденції балтійських країн служать цінним орієнтиром для інших держав на пострадянському просторі, зокрема України, у процесі конституційної модернізації в контексті євроінтеграції.

Щодо досвіду Чехії та Словаччини, необхідно зазначити, що обидві держави пройшли схожий шлях конституційної еволюції. Чеська та Словацька Республіки отримали незалежність у 1993 році внаслідок «оксамитового розлучення». Хоча нові Конституції були ухвалені окремо, обидві заклали основи демократичної правової держави європейського зразка. Надалі конституційний розвиток проходив під знаком підготовки до членства в Європейському Союзі, що вимагало масштабних реформ для адаптації національних правових систем до критеріїв ЄС та *acquis communautaire*. Спільним викликом стало узгодження принципу суверенітету з необхідністю делегування частини повноважень наднаціональним європейським інституціям.

У процесі підготовки до вступу в ЄС наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років обидві країни здійснили ключові конституційні реформи, спрямовані на інституційне забезпечення євроінтеграції. У Словаччині переломний момент настав із ухваленням третьої поправки до Конституції, яка істотно змінила конституційний лад (отримала назву «європейської» поправки) [10]. У Чехії аналогічні зміни були внесені конституційним актом № 395/2001 Sb. (так звана «євро-новела» Конституції) [14]. Поправки мали на меті створити правову базу для майбутнього вступу до ЄС у 2004 році. До основних спільних рис цих реформ можна віднести: делегування суверенітету, пріоритетність та імплементація права ЄС, лояльність до міжнародних зобов’язань, народне волевиявлення щодо вступу до ЄС.

Важливим аспектом став конституційний контроль за процесом адаптації національного законодавства до вимог права ЄС. У Чехії та Словаччині подібні механізми були

запроваджені через розширення повноважень конституційних судів і закріплення процедур перевірки міжнародних договорів.

Після приєднання до ЄС в 2004 році конституційний розвиток обох країн продовжився, відображаючи нові реалії членства. Загалом, Чехія і Словаччина зберегли наступність конституційних положень, закладених напередодні вступу, без радикальних змін конституцій через сам факт членства.

Отже, конституційний розвиток Чехії та Словаччини в контексті європейської інтеграції відзначається як спільністю, так і унікальними національними рисами. Обидві країни, маючи спільне федеративне минуле, синхронно провели ґрунтовні конституційні реформи для адаптації до членства в ЄС, закріпивши можливість делегування суверенних повноважень і пріоритет права ЄС у внутрішньому порядку. Після вступу до ЄС у 2004 році конституційні системи обох держав демонструють стійкість і здатність еволюціонувати у відповідь на виклики поглиблення Союзу, залишаючись «євродружними» та одночасно оберігаючи національну конституційну ідентичність. Цей досвід є цінним з огляду на можливі конституційні трансформації України у процесі наближення до членства в ЄС, показуючи важливість своєчасної адаптації Основного Закону до умов наднаціонального об'єднання при збереженні фундаментальних принципів суверенітету і правопорядку.

Досвід країн Центрально-Східної Європи, які вступили до ЄС на початку 2000-х років, демонструє низку успішних конституційних рішень, що забезпечили ефективну адаптацію до права ЄС. Передусім ці держави закріпили в своїх Основних Законах так звані «європейські поправки» – положення, які дозволяють делегування частини суверенних повноважень на користь Європейського Союзу та визначають пріоритетність права ЄС у національній правовій системі. Важливою успішною практикою було посилення статусу міжнародних договорів у ієрархії джерел права. Одночасно ці країни передбачили спеціальні процедури для вступу до ЄС: конституційні норми дозволили передавати повноваження органів державної влади міжнародним організаціям за умови схвалення кваліфікованою більшістю в парламенті або референдумом [24, с. 10–11]. Такий підхід забезпечив баланс між вимогами суверенітету і необхідністю інтеграції, надаючи правову основу для участі у наднаціональному об'єднанні.

Проте, процес конституційних реформ на шляху до ЄС в країнах ЦСЄ не був безхмарним – виникали певні перешкоди та правові дилеми [25], подібні до тих, з якими може зіткнутися й Україна. Політичні та суспільні розбіжності могли ускладнювати внесення змін до Конституції. Для ухвалення «євроінтеграційних» поправок зазвичай потрібна була консолідація провладних і опозиційних сил, оскільки часто вимагалася конституційна більшість або проведення референдуму. Також, колізія принципу верховенства конституції з принципом верховенства права ЄС становила концептуальний виклик. Хоча конституції нових членів ЄС були адаптовані, вони зазвичай не проголошували верховенство права Союзу над самою конституцією – натомість закріплювали пріоритет над законами. Це залишало теоретичний простір для конфліктів. Інституційні та процедурні перепони могли гальмувати реформу. Самі по собі конституційні процедури внесення змін є складними. У багатьох країнах ЦСЄ потрібне було подальше підтвердження змін на референдумі, що могло стати ризиком у разі низької явки чи негативного результату. Втім, у державах першої «хвилі» розширення ЄС ці референдуми відбулися успішно завдяки високій суспільній підтримці євроінтеграції та активній інформаційній кампанії.

Висновки. Проведений порівняльно-правовий аналіз досвіду ЦСЄ дозволяє сформулювати конкретні рекомендації щодо вдосконалення конституційного регулювання процесу адаптації України до аспис ЄС з урахуванням сучасних обставин. З метою запровадження євроінтеграційних положень до Конституції України слід завчасно підготувати проекти «європейської поправки» до Конституції, що набудуть чинності в разі набуття членства в ЄС. При цьому необхідно враховувати особливості воєнного стану та збереження правової стабільності. Унікальний виклик для України полягає в тому, що наразі триває повномасштабна війна та діє режим воєнного стану, за якого Конституція не може бути змінена. Це

означає, що всі вищезазначені конституційні новації формально можуть бути ухвалені лише після завершення воєнного стану. У процесі конституційних перетворень України в контексті наближення до ЄС ключовим буде збереження засадничих принципів правової держави. Реформи повинні здійснюватися винятково в межах, передбачених самою Конституцією.

Проведений порівняльний аналіз показує, що адаптація конституційного ладу до вимог членства в ЄС – це складний, але здійснений процес, за умов належної підготовки і врахування уроків інших держав. Випадки країн Центрально-Східної Європи демонструють, що своєчасні конституційні зміни стали фундаментом для успішної інтеграції без руйнації національного конституційного порядку. Для України цей досвід є надзвичайно цінним. Особливо в умовах нинішніх викликів, Україні потрібна зважена конституційна стратегія: з одного боку, не зволікати з підготовкою реформ, а з іншого – провести їх у легітимний спосіб у належний час. Реалізація рекомендацій, вироблених на основі досвіду країн ЦЄС, дозволить зміцнити конституційну основу євроінтеграції України, забезпечити правову визначеність і стабільність, необхідні для успішного завершення процесу вступу до Європейського Союзу.

Результати проведеного дослідження окреслюють перспективи подальших наукових розробок у зазначеній сфері. Потребує глибшого вивчення роль національних парламентів у конституційному забезпеченні євроінтеграції. Зокрема, механізми парламентського впливу на формування європейської політики держави, процедури схвалення міжнародно-правових зобов'язань та імплементації директив ЄС, а також конституційно-правові способи контролю Верховної Ради України за виконанням умов членства. Актуальними є й питання правового оформлення парламентського контролю за імплементацією *acquis*.

Таким чином, завершуючи дослідження, слід наголосити: конституційна реформа в контексті євроінтеграції – це динамічний процес, що триває, і його наукове супроводження є запорукою успішної адаптації України до життя в єдиній європейській правовій родині.

Список використаних джерел:

1. Strategies for Ukraine's legal integration into the EU: learning from the experience of central and eastern Europe / I. Dudyk та ін. *European Political and Law Discourse*. 2024. вип. 11. С. 13–21. ISSN 2336-5439. URL: <https://doi.org/10.46340/eppd.2024.11.6.2>.
2. Rabinovych M. EU Enlargement Policy Goes East: Historical and Comparative Takes on the EU's Rule of Law Conditionality vis-à-vis Ukraine. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2024. вип. 16. С. 715–737. URL: <https://doi.org/10.1007/s40803-024-00223-6>.
3. Central and Eastern European constitutional courts in comparative perspective 1990–2020 / K. Póczy та ін. *Constitutional Review in Central and Eastern Europe* / ред. K. Póczy. London : Routledge, 2024. С. 294–323. ISBN 978-100-3399-48-3. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003399483-12>.
4. De Deugd N., Hoen H. The EU and its Relations with Eastern Europe : mutual animosity, unattainable friendship and faraway neighbours. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2022. 208 с. ISBN 978-178-5365-39-3. URL: <https://doi.org/10.4337/9781785365409>.
5. Conclusions of the Presidency : European Council від 22.06.1993, № SN 180/1/93 REV 1. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf> (дата звернення: 18.03.2025).
6. Pataccini L. Europeanisation as a driver of dependent financialisation in East-Central Europe: insights from the Baltic states. *Taylor & Francis Journals*. 2022. вип. 27 : New Political Economy. С. 646–664. URL: <https://doi.org/10.1080/13563467.2021.1994542>.
7. Toshkov D. Compliance with EU Law in Central and Eastern Europe. *L Europe en Formation*. 2012. вип. 364. URL: <https://doi.org/10.3917/eufor.364.0091>.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Council of Europe від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.05.2025).
9. Craig P. EU Law: Text, Cases, and Materials. Oxford University Press, 2020. 1344 с. ISBN 978-019-8856-64-1.

10. Ústava Slovenskej republiky : Slovenská národná rada від 01.09.1992, № 460/1992 Zb : станом на 01.01.2025. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/> (дата звернення: 14.05.2025).
11. The Constitution of the Republic of Latvia : Constitutional Assembly of Latvia від 15.02.1922: станом на 04.10.2018. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/2016/02/04/the-constitution-of-the-republic-of-latvia/> (дата звернення: 14.05.2025).
12. Демчишак Р. Особливості євроінтеграційного процесу у Польщі: внутрішньо-політичний та зовнішньополітичний виміри. *Humanitarian vision*. 2015. вип. 1. С. 13–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_5 (дата звернення: 06.05.2025).
13. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej : Sejm Polskiej від 02.04.1997, : станом на 21.10.2009. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення: 14.05.2025).
14. Constitution of the Czech Republic : Parlament České від 16.12.1992, № 1/1993 : станом на 01.06.2013. URL: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (дата звернення: 08.05.2025).
15. Sadurski W. Constitutionalism and the Enlargement of Europe. Oxford University Press, 2012. 264 с. ISBN 978-019-9696-78-9.
16. Morawa A. H., Topidi K. Constitutional Evolution in Central and Eastern Europe: Expansion and Integration in the EU (Studies in Modern Law and Policy) (English Edition). Routledge, 2016. 281 с. ISBN 978-131-7161-70-7.
17. Monciunskaitė B. The Risks to Judicial Independence in Latvia: A View Eighteen Years Since EU Accession. *Croatian Yearbook of European Law & Policy*. 2022. вип. 18. URL: <https://doi.org/10.3935/cyelp.18.2022.482>.
18. Charter of Fundamental Rights of the European Union : European Union від 26.10.2012, № 2012/C 326/02. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT&utm_source=chatgpt (дата звернення: 06.05.2025).
19. Юхимюк О. М. Право ЄС та його принципи в рішеннях Конституційного Трибуналу Республіки Польща перед вступом у ЄС: досвід для України. *Нове українське право*. 2022. Т. 2, вип. 6. С. 215–221. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.33>.
20. Grzeszczak R. Europeanisation of Polish Law Following Poland's Accession to the European Union. *Studia Iuridica*. 2017. вип. 71. С. 61–71. URL: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.5814>.
21. Engström V. The EU 's Interaction with Institutions in the Baltic Sea Region. *Social Science Research Network*. 2025. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.5014048>.
22. The Constitution of the Republic of Estonia : Riigikogu від 28.06.1992, № RT 1992, 26, 349 : станом на 13.08.2015. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052015001/consolide> (дата звернення: 13.05.2025).
23. Constitution of the Republic of Lithuania : від 25.10.1992, : станом на 22.05.2022. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22598> (дата звернення: 15.05.2025).
24. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 225 с.
25. Malová D., Dolný B. The Eastern Enlargement of the European Union: Challenges to Democracy?. *Human Affairs*. 2008. вип. 18. С. 67–80. URL: <https://doi.org/10.2478/v10023-008-0006-4>.

